

Siiri Tukkiniemi

**NAISTEN VAPAAEHTOISEN LAPSETTOMUUDEN
TULKINTAREPERTUAARIT HELSINGIN SANOMIEN
KOMMENTTIPALSTALLA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatin tutkielma
Tammikuu 2024

TIIVISTELMÄ

Siiri Tukkiniemi: Naisten vapaaehtoisen lapsettomuuden tulkintarepertuaarit Helsingin Sanomien kommenttipalstalla
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimus
Tammikuu 2024

Tutkimuksessa tarkastellaan naisten vapaaehtoista lapsettomuutta koskevia näkemyksiä. Kyseessä on yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö, koska vapaaehtoinen lapsettomuus on yleistynyt yksilöllisenä valintana. Syntyvyyden laskun myötä huolipuhe esimerkiksi huoltosuhteesta on yleistynyt yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa. Vapaaehtoisella lapsettomuudella tarkoitetaan tutkimuksessa yksilön tietoista päätöstä olla hankkimatta biologisia tai adoption kautta saatuja lapsia. Vapaaehtoisen lapsettomuuden määritelmässä keskeistä on tehdä ero vapaaehtoisen ja tahattoman lapsettomuuden välillä. Tutkimuksessa selvitetään vapaaehtoisen lapsettomuuden tulkintarepertuaareja sukupuolen, erityisesti sukupuolen kehollisuuden ja toimijuuden, näkökulmasta.

Tutkimuksessa kysytään, miten naisten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta puhutaan, ja millaisia tulkintarepertuaareja vapaaehtoisesta lapsettomuudesta puhuttaessa hyödynnetään. Aineistona tutkimuksessa toimii Helsingin Sanomien vuonna 2021 julkaistu, vapaaehtoista lapsettomuutta käsittelevän artikkelin kommenttikenttä. Työn teoreettismetodologisen lähtökohdan muodostaa sosiaalinen konstruktionismi. Tutkimusmenetelmänä hyödynnetään retorista diskurssianalyysia. Sosiaalisen konstruktionismin teorian mukaan kieli ja puhe tuottavat ja vahvistavat sosiaalista todellisuutta. Tutkimuksessa selvitetään vapaaehtoisesta lapsettomuudesta puhuttaessa toistuvia diskursseja ja argumentaatioissa käytettyjä retorisia keinoja.

Tutkimuksessa löydettiin kolme keskeistä diskurssia, joissa määriteltiin vapaaehtoista lapsettomuutta ja naisten toimijuutta ilmiön yleistyessä ja saavuttaessa yhteiskunnallista merkityksellisyyttä. Toistuvat puhuvat nimettiin yhteiskunnallisen velvollisuuden, kelpoisuuden ja työelämän tasa-arvon diskursseiksi. Yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssissa lasten hankkiminen nähtiin velvollisuutena ja siitä kieltäytymistä paheksuttiin aineistossa. Retorisina keinoina toistui etenkin syyllistäminen ja vastakkainasettelujen luominen. Kelpoisuuden diskurssissa keskeinen havainto oli se, että kaikkia ei pidetä yhtä pätevinä vanhempina. Erityisesti vammaisuutta käsiteltiin sekä vammaisten vanhempien että vammaisten lasten näkökulmasta. Työelämän diskurssissa vastakkainasettelu sukupuolten ja lapsettomien ja lapsellisten välillä oli keskeinen havainto. Naisten vapaaehtoista lapsettomuutta käsiteltiin erityisesti yhteiskunnan ja työelämän näkökulmasta. Aineiston perusteella voidaan huomata yhteiskunnan oletus ja jopa vaatimus äitiydestä, vaikka naisen toimijuus ei enää rajoitu pelkkään äitiyteen ja hoivaamiseen.

Avainsanat: vapaaehtoinen lapsettomuus, toimijuus, sukupuoli, sosiaalinen konstruktionismi, työelämä, vammaisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

Sisällys

1. Johdanto	4
2. Vapaaehtoinen lapsettomuus ilmiönä ja tutkimuksessa	6
2.1 Tietokirjallisuus ja Suomessa tehty tutkimus	6
2.2 Kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta	7
3. Teoria ja käsitteet	9
3.1 Vapaaehtoinen lapsettomuus yhteiskunnallisena kysymyksenä	9
3.2 Sosiaalinen konstruktionismi ja kielenkäyttö lapsettomuuskeskustelussa	10
3.3 Sukupuoli, kehollisuus ja naisen toimijuus lapsettomuuskeskustelussa	11
4. Tutkimusasetelma ja tutkimuseettiset kysymykset	13
4.1 Aineiston esittely ja perustelu	13
4.2 Analyysimenetelmät	14
4.3 Analyysin vaiheet	15
5. Tulokset	17
5.1 Yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssi	18
5.2 Kelpoisuuden diskurssi	21
5.3 Työelämän tasa-arvon diskurssi	23
6. Johtopäätökset	25
Lähdeluettelo	29

1. Johdanto

Valtiot, poliittiset puolueet, uskontokunnat ja etniset ryhmät sekä muut toimijat ovat kautta aikain pyrkineet hallitsemaan lisääntymistä – kenen pitäisi harrastaa seksiä, kenen synnyttää ja syntyä ja kenen ei pitäisi. Nämä vaatimukset tekevät yksityisestä toiminnasta julkisen huomion kohteen ja jopa pakkomielteen. Tämän seurauksena äitiys ei ole eristetty ja yksilöllinen kokemus. Äitiys on äärimmäisen poliittista sekä keinona kontrolloida naisia että keinona naisille saavuttaa kontrolli omasta elämästään. (Ross & Solinger 2017, 168.) Naisten vapaaehtoinen lapsettomuus on yleistynyt sekä yksilöllisenä valintana että yhteiskunnallisen keskustelun aiheena. Äitiyden normatiivisuutta ja lasten hankinnan oletusta vastoin toimiminen on poliittista ja aktiivinen toimi kontrollia vastaan. Toisaalta kyseessä on kuitenkin henkilökohtainen valinta, eikä julkinen huomio henkilökohtaiselle päätökselle ole välttämättä toivottua yksilön näkökulmasta.

Aborttilainsäädännön muutokset, ehkäisyn saatavuus ja seksuaalikasvatuksen taso vaikuttavat merkittävästi lapsilukuun ja ilmentävät siten myös vapaaehtoista lapsettomuutta ilmiönä. Lisäksi absoluuttinen sukupuolimoraali eli avioliiton ulkopuolella toteutuvan seksuaalisen aktiivisuuden epäsiiveillisenä ja tuomittavana pitäminen hillitsi lapsien määrää jo ennen ehkäisyn yleistymistä. Individualistisen ajattelumallin yleistymisen vähensi perhekeskeistä ajattelua ja samalla sai ihmiset harkitsemaan vakavasti lasten määrää. Tutkijoiden näkemyksissä on ristiriitoja siitä, oliko esimerkiksi 1900-luvun alun lapsettomuus vapaaehtoista termin nykyisessä merkityksessä, sillä lapsettomuus näyttäytyi lähinnä lasten hankinnan lykkäämisinä, eikä niinkään lopullisena päätöksenä. Toisaalta syyt lykkäämisen taustalla olivat usein vapaaehtoisen lapsettomuuden perustelujen kaltaisia. (Maksimainen 2019.)

Tässä tutkielmassa selvitän suhtautumista naisten vapaaehtoiseen lapsettomuuteen retorisen diskurssianalyysin avulla. Aineistona toimii vapaaehtoista lapsettomuutta käsittelevän uutisartikkelin kommenttikenttä, jota analysoin tutkiakseni tavallisten ihmisten suhtautumista aiheeseen. Sosiaaliseen konstruktionismiin nojaavan diskurssianalyysin ohella hyödynnän sukupuolentutkimuksellista lähestymistapaa. Laajempaan tavoitteeni on tarkastella vapaaehtoista lapsettomuutta yhteiskunnallisena ilmiönä. Lasten hankinta on edelleen oletusarvoista ja vapaaehtoinen lapsettomuus herättää paljon keskustelua ja mielipiteitä, joten aiheen tutkiminen tuntuu mielenkiintoiselta.

Johdannon jälkeen esittelen aiheesta tehtyä aiempaa tutkimusta ja perustelen, mitä uutta tietoa oma tutkielmani tuo. Sen jälkeen siirryn teoriataustaan ja määrittelemään tutkielmalle keskeisiä käsitteitä. Teorian ja käsitteiden jälkeen esittelen tutkimuskysymyksen ja aineiston. Tässä osuudessa tuon esille myös tutkimuseettisiä puolia ja perustelen, miksi aineisto ja menetelmä sopivat tutkimuskysymykseen ja aiheeseen. Analyysi ja analyysin tulokset tulevat seuraavana ja päätän tutkielman johtopäätöslukuun.

2. Vapaaehtoinen lapsettomuus ilmiönä ja tutkimuksessa

2.1 Tietokirjallisuus ja Suomessa tehty tutkimus

Kiinnostus vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimukseen on lisääntynyt vapaaehtoisen lapsettomuuden yleistyessä. Esimerkiksi Niku Hoolin & Anna-Sofia Niemisen (2019) kirja *Aikuisten perhe: Miksi valitsemme lapsettomuuden?* kuvaa henkilökohtaisia kokemuksia ja syitä valinnan taustalla. Hoolin ja Niemisen mukaan Suomessa ei ole kirjoitettu vuoteen 2016 mennessä yhtäkään tietokirjaa vapaaehtoisesta lapsettomuudesta, vaikka aihe on ollut laajasti esillä poliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Hooli & Nieminen esittävät kirjassaan kritiikkiä termille ”vapaaehtoinen lapsettomuus”, sillä heidän mukaansa kyseinen termi johtaa siihen, että henkilö määritellään edelleen lasten kautta. Englanninkielinen termi ”child-free” on heidän mukaansa positiivisempi, mutta siinäkin lapset ovat termin keskiössä. Tämä luo ison ristiriidan, sillä vapaaehtoisesti lapsettomille lapset eivät ole useinkaan elämän ja arjen keskiössä (Hooli & Nieminen 2019, luku 1.)

Samana vuonna Hoolin ja Niemisen tietokirjan kanssa ilmestyi myös Heini Maksimaisen (2019) *Vauvattomuusbuumi: kun me lakkasimme lisääntymästä*. Maksimainen käsittelee kirjassaan muun muassa haastattelemiensa vapaaehtoisesti lapsettomien kokemuksia sekä ydinperhekäsitteen ja syntyvyyden historiaa. Vaikka kyseessä on tietokirja, on siinä käytetty lähteinä esimerkiksi John Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriaa selittämään ydinperhemallin suosion kasvua. Maksimainen huomauttaa, ettei syntyvyyshuolipuhe ole varsinaisesti uusi ilmiö, vaan syntyvyydestä on oltu huolissaan jo 1900-luvun alkupuolellakin. Perustelut huolipuheelle ovat kuitenkin vaihdelleet kansakunnan kilpailukyvystä kestävyysvajeseen ja huoltosuhteeseen (Maksimainen 2019, luku 1.)

Nefertiti Malaty (2018) toteaa erityisesti vapaaehtoisesti lapsettomiin naisiin kohdistuvan väitteen itsekkyydestä. Malatyn mukaan itsekkyydsväite on ristiriitainen, sillä naiselle biologisen lapsen hankkiminen on huomattavasti suurempi riski ja kuormitus sekä terveyden ja kehon että työn näkökulmasta. Työnantajalle naisen vanhemmuus näyttäytyy riskinä, kun taas miehen vanhemmuus osoittaa luottamusta ja nähdään positiivisena asiana. Lisäksi vanhempainvapaaudistuksista ja muista kannustimista huolimatta lasten- ja kodinhoito kasaantuu edelleen naisten harteille heteronormatiivisissa parisuhteissa ja perheissä. (Malaty 2018, 89.) Tietokirjallisuuden lisääntyminen vapaaehtoisen lapsettomuuden ilmiöstä osoittaa aiheen herättävän kiinnostusta ja olevan yhteiskunnallisesti merkittävä.

Suomalaista tutkimusta vapaaehtoisesta lapsettomuudesta löytyy jonkin verran, mutta tahaton lapsettomuus on paljon enemmän tutkittu lapsettomuuden muoto. Tahattoman lapsettomuuden tutkimukseen panostaminen on ymmärrettävää, sillä vapaaehtoinen lapsettomuus ei ole yksilön tasolla ongelma toisin kuin tahaton lapsettomuus voi olla yksilölle suurikin tragedia ja kriisi. Lisäksi vapaaehtoisen lapsettomuuden yhteiskunnallinen vaikutus on noussut esille vasta ilmiön yleistyttyä.

Arja Mäkinen (2008) on kirjoittanut väitöskirjan yksinelävistä naisista, joka sivuaa vapaaehtoisen lapsettomuuden ilmiötä, sillä haastattelututkimuksen naiset olivat myös lapsettomia. Tutkimusmetodina Mäkinen on käyttänyt diskurssianalyysiä selvittääkseen, millä tavoin yksinelävät naiset hahmottavat omaa toimijuuttaan ja asemaansa yhteiskunnassa ja miten he kokevat yhteiskunnan oletukset perheellistymisestä ja lisääntymisestä. Mäkisen tutkimuksen tulosten mukaan yksinelävät naiset kokivat tullessaan syrjityiksi työelämässä, kuluttajina ja sosiaalipalveluiden käyttäjinä. Lisäksi kuva yksinelävistä naisista oli varsin yksipuolinen, ja yleinen oletus oli se, ettei nainen olisi tai voisi olla tyytyväinen omaan tilanteeseensa ilman puolisoa tai lapsia (Mäkinen 2008.)

Väitöskirja on kuitenkin jo 15 vuotta vanha, joten tutkimustulokset eivät ole suoraan verrattavissa ja sovellettavissa nykypäivän suhtautumiseen. Mäkisen tutkimus ei keskity pelkästään vapaaehtoiseen lapsettomuuteen, mutta kuvastaa hyvin yhteiskunnan oletuksia ja painostusta, joka kohdistuu valtavirrasta poikkeavan valinnan tekeviin naisiin. Tutkimus osoittaa, että vielä 2000-luvullakin on ollut vahva mielikuva siitä, että naisen kuuluisi tavoitella perheellistymistä, ja että hänen onnellisuutensa ja onnistumisensa elämässä riippuisivat puolison ja lasten olemassaolosta. Haastateltujen kertomukset itsellisestä elämästä rikkovat tätä mielikuvaa ja osoittavat, että naiseus voi tarkoittaa muutakin kuin vaimon tai äidin roolia.

2.2 Kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta

Kansainvälistä tutkimusta vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ja syntyvyyden laskusta löytyy paljon, esimerkiksi Frances Baum (1983) edustaa vanhempaa aiheesta tehtyä tutkimusta artikkelillaan *Orientations Towards Voluntary Childlessness*. Eva-Maria Merz ja Aart Liefbroer (2012) ovat puolestaan tutkineet institutionaalisia ja kulttuurillisia syitä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen suhtautumisen taustalla. Dorota Szelewa (2022) edustaa uudempaa tutkimusta ja käsittelee vapaaehtoista lapsettomuutta perhepolitiikan näkökulmasta. Elizabeth Hintz & Amy Haywood

(2021) ovat tutkineet vapaaehtoisen lapsettomuuden medianäkyvyyttä ja median näkökulmia ilmiöön Yhdysvalloissa vuosilta 1989–2018. Heidän mukaansa median rajanvedot ja näkökulmat korostavat esimerkiksi ongelman määritelmää, syy-seuraussuhteen tulkintaa ja moraalista arviointia. Tutkimuksessaan he analysoivat 103 vuosina 1989–2018 julkaistua uutisartikkelia, jotka käsittelivät vapaaehtoista lapsettomuutta (Hintz & Haywood 2021). Kyseessä on mediatutkimus, joka taustoittaa hyvin omaa työtäni, sillä median rajaukset ja näkökulmat voivat sosiaalisen konstruktionismin teorian mukaan vaikuttaa yleisiin puhekäytäntöihin ja luoda tietynlaista todellisuutta.

Hintz & Haywood (2021, 764) tuovat tutkimuksensa johtopäätöksissä esille, että vapaaehtoisen lapsettomuuden uutisointi keskittyy individualistiseen näkökulmaan tuoden näkyville yksittäisten vapaaehtoisesti lapsettomien tarinoita, mutta ei ota juurikaan huomioon sitä, että kyse on isomman mittakaavan ilmiöstä. Kuvaukset rakenteellisen tason haasteista vapaaehtoisesti lapsettomien elämässä jäävät myös selvästi vähemmälle huomiolle monissa analysoiduissa uutisartikkeleissa. Tutkimuksessa havaittiin, että uutisointi nosti aiheen myös laajempaan julkiseen tietoisuuteen ja keskusteluun hetkellisesti. Käsitteen vapaaehtoinen lapsettomuus määritelmä ja ilmiöstä käytetyt käsitteet vaihtelivat myös paljon tutkimuksessa analysoitujen uutisartikkelien välillä ja joissakin ei eroteltu vapaaehtoista lapsettomuutta tahdonvastaisesta lapsettomuudesta tai hedelmättömyydestä ollenkaan.

Carolyn Morell (1994) käsittelee kirjassaan *Unwomanly Conduct: The Challenges of Intentional Childlessness* naimisissa olevia naisia, jotka ovat tietoisesti päättäneet pysyä lapsettomina. Hän viittaa vapaaehtoiseen lapsettomuuteen ilmiönä käsitteellä tarkoituksellinen lapsettomuus. Käsitteen sävyerosta huolimatta tutkimus käsittelee samaa ilmiötä. Hänen mukaansa vapaaehtoisesti lapsettomien naisten henkilökohtaiset haasteet ovat vahvasti sidoksissa sosiaaliseen organisoitumiseen ja patriarkaaliseen ideologiaan. Vaikka kyse on yhteiskunnallisesta ilmiöstä, jää vastuu puuttua stigmatisointiin ja ulkoisiin paineisiin yksilölle, eli tässä tapauksessa tahallaan lapsettomalle naiselle (Morell 1994).

Aikaisempi tutkimus on keskittynyt vahvasti yksilön syihin lapsettomuuden valinnan taustalla ja asemaan yhteiskunnassa, mutta ulkopuolisten suhtautumista ilmiöön ei ole suoraan tutkittu niin paljon. Lisäksi aineistona on usein käytetty haastatteluja, joten oma kommenttipalsta-aineistoni tuo uudenlaista näkökulmaa tutkimukseen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta.

3. Teoria ja käsitteet

3.1 Vapaaehtoinen lapsettomuus yhteiskunnallisena kysymyksenä

On tärkeää erottaa vapaaehtoinen lapsettomuus ja tahdonvastainen lapsettomuus toisistaan, sillä yksilön ja yhteiskunnan tasolla ilmiöt eroavat toisistaan keskeisesti. *A Model of Voluntary Childlessness* -artikkelissaan Paula Gobbi määrittelee vapaaehtoisesti lapsettomiksi he, joilla olisi taloudelliset ja biologiset mahdollisuudet hankkia lapsia, mutta he eivät jostakin syystä halua niin tehdä (Gobbi 2013, 963). Hinzin ja Haywoodin (2021) mukaan vapaaehtoisesti lapseton toimii vastoin odotuksia kieltäytymällä oletusarvoisesta biologiseen vanhemmuuteen perustuvasta ydinperheen mallista ja rikkoo pronatalistisia eli syntyvyyttä kasvattavia sosiaalisia normeja henkilökohtaisella valinnallaan. Tässä tutkielmassa hyödynnän myös Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry:n määritelmää, jonka mukaan vapaaehtoisen lapsettomuuden piiriin kuuluu myös se, ettei ole kiinnostunut adoptiosta vanhemmuuden muotona. Yhdistyksen mukaan vapaaehtoisesti lapsettomat haluavat elää elämäänsä ilman lapsia, eikä erottelua tehdä biologisten tai adoptiolasten välillä (Vapaaehtoisesti lapsettomat ry 2023). Kuitenkin esimerkiksi tutkimuksen aineistossa vapaaehtoisen lapsettomuuden määrittäminen saattaa vaihdella, sillä artikkeleita kommentoineet henkilöt ovat voineet muodostaa oman määritelmänsä käsitteelle.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö, sillä esimerkiksi Väestöliiton perhebarometrin 2022 mukaan noin 15 prosenttia kyselyyn vastaajista ilmoitti ihanteelliseksi lapsiluvukseen 0 (Sorsa & Lehtonen & Rotkirch 2023). Päätöksen taustalla saattaa olla esimerkiksi taloudellinen epävarmuus, huoli ilmastonmuutoksesta tai sopivan kumppanin puute. Lisäksi yksilön arvomaailmassa vapaa-aika tai vaikkapa matkustelu saattavat näyttäytyä lasten hankintaa merkityksellisempinä. Kaikki nämä syyt nousevat usein ilmi julkisessa keskustelussa perusteluina henkilön valinnalle olla hankkimatta lapsia. Lasten hankkiminen ja haluaminen on edelleen hyvin vahva yhteiskunnallinen normi, sillä valtaosa hankkii lapsia. Lasten hankinnan oletusarvoisuus tarkoittaa kuitenkin usein sitä, että lapsettomuutta ja etenkin vapaaehtoista lapsettomuutta pitää perustella, vaikka todellisuudessa sekä päätös hankkia, että päätös olla hankkimatta lapsia ovat yhtä lailla aktiivisia valintoja yhteiskunnassa, jossa kumpikin vaihtoehto on mahdollinen. Oma määritelmäni vapaaehtoiselle lapsettomuudelle käsittää sekä biologisten että adoptiolasten hankinnasta kieltäytymisen yksilön omasta tahdosta. En luokittele olosuhteiden pakosta, vaikkapa

taloudellisen tilanteen takia, lapsettomia vapaaehtoisesti lapsettomiksi, elleivät he itse itseään niin määrittele.

3.2 Sosiaalinen konstruktionismi ja kielenkäyttö lapsettomuuskeskustelussa

Vapaaehtoisen lapsettomuuden kontekstissa jokin tietty puhetapa saattaa vaikuttaa mielikuviin vapaaehtoisesti lapsettomista ja siten myös vapaaehtoisesti lapsettomien kohteluun yhteiskunnassa. Sosiaalisessa konstruktionismissa tutkimuksen kohteena on kieli. Keskeistä on muun muassa kriittisyys itsestäänselvyyksiä kohtaan, relatiivisuus eli käsitysten historiallinen ja kulttuurinen pohja, tiedon syntyprosessi sekä tiedon ja sosiaalisen toiminnan limittäisyys (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Kieli tuottaa seurauksia, joten on tärkeää tutkia, miten yleinen ja julkinen keskustelu vapaaehtoisesta lapsettomuudesta vaikuttaa siihen suhtautumiseen ja asenteisiin.

Asioiden ja ilmiöiden merkityksellistäminen tapahtuu pitkässä historiallisessa prosessissa, jossa ihmisten välinen kanssakäyminen on keskeisessä roolissa. Merkitysten rakentumisessa on huomattavissa kaksi puolta, yhtäältä merkityksiä vakiinnutetaan ja toisaalta ne ovat kontekstisidonnaisia, merkitysten moninaisuus sekä muuntuminen vaikuttavat sosiaalisiin konstruktioihin. Merkitysten tulkinta on myös monimutkaista, sillä konsensuksen löytäminen on haastavaa. Merkityksiä tulee tarkastella osana laajempaa kontekstia, esimerkiksi lausetta osana vuorovaikutustilannetta tai puhetoimintoa (Jokinen & Juhila 2016, luku 2).

Diskurssianalyyseissä keskeistä ei ole analysoida ja pohtia sitä, miksi aineiston henkilöt yksilöinä ajattelevat vapaaehtoisesta lapsettomuudesta niin kuin ajattelevat, vaan kiinnostus kohdistuu siihen, miten minää rakennetaan ja miten se rakentuu. Minän merkitykset rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja yhtenäisen toimijaposition sijaan henkilölle voi muodostua useita erilaisia toimijuuden tasoja ja asemia (Jokinen & Juhila 2016, luku 1). Toimintaa ja tässä tapauksessa suhtautumista vapaaehtoiseen lapsettomuuteen ei lähdetä selittämään persoonallisuudella tai roolilla yhteiskunnassa.

Yksilön sijaan keskitytään kielenkäytön säännönmukaisuuksiin. Erilaisten repertuaarien kirjoa on mahdollista havainnoida jopa yhden henkilön puheessa. Ilmiölle annetut merkitykset eivät ole yksiselitteisiä tai staattisia (Jokinen & Juhila 2016, luku 4). Vaikka puheella ja kielenkäytöllä tuotetut merkitykset luokitellaan usein vain tilanteen tai ilmiön kuvauksiksi, on puheteoilla myös

tuottava vaikutus. Lausuma väittää jotakin todeksi ja rakentaa kyseistä todellisuutta. Kielenkäytön seurauksia tuottavaa luonnetta kutsutaan funktionaalisuudeksi ja funktionaalisuus on diskurssianalyysille keskeinen puoli kielenkäyttöä tutkittaessa (Jokinen & Juhila 2016, luku 1).

3.3 Sukupuoli, kehollisuus ja naisen toimijuus lapsettomuuskeskustelussa

Simone de Beauvoir käsittelee klassikoksi muodostuneessa kirjassaan *Toinen sukupuoli 1 ja 2* (1949) naiskuvaa ja kulttuurillista naiskäsitystä. Beauvoir tutkii naisten merkityksellistämistä, naista suhteessa mieheen sekä naisen kehollisuutta. Beauvoirin mukaan myytit naiseudesta sitovat ja ohjaavat ajattelua. Tämä abstrakti kaava muuttuu konkreettiseksi ja sitoo yksittäistä henkilöä kapeaan rooliin. (Beauvoir 1949.) Beauvoirin esittämä ketju, jonka mukaan ajatukset muuttuvat puheeksi ja puheesta todellisuudeksi myötäilee sosiaalisen konstruktionismin teoriaa, jossa todellisuutta rakennetaan puheteoilla.

Toisessa sukupuolella käsitellään naisen kehollisuutta lisääntymisen näkökulmasta. Historiallisesti nainen ei ole ollut subjekti, joka voisi toimia päätöksentekijänä ja hallita omaa kehoaan, sen sijaan nainen on ollut objekti. Miehen keho on väline miehelle itselleen, mutta naisen keho on kasvuympäristö sikiölle, eli väline toiselle. Omassa kehossaankin nainen on toinen (em. 43, 369, 379). Vapaaehtoinen lapsettomuus on räikeä vastarinta, sillä nainen muuttuu objektista omaa kehoaan hallitsevaksi subjektiksi. Lisäksi naisten vapaaehtoinen lapsettomuus on ristiriidassa sen käsityksen kanssa, että naisilla olisi synnynnäisesti kyky ja halu hoivata ja hoitaa lapsia. Vapaaehtoinen lapsettomuus ja yleinen keskustelu siitä luo toisenlaista todellisuutta, jossa nainen merkityksellistyy eri tavalla ja saa aktiivisemmän toimijan roolin.

Naiselle tarjotaan toimijuutta vain äitiyden kautta. Ristiriita syntyy siitä, että Beauvoirin mukaan raskaana ollessaan ja äitiyttä suorittaessaan nainen ei ole aktiivinen subjekti, joka voisi tehdä päätöksiä ja hallita kehoaan (em. 369, 379). Objektin asemassa toimijuus on hyvin rajattua. Ronkaisen (2008, 338) mukaan toimijuutta kaventaa esimerkiksi alistaminen, joka näkyy hyvin myös Beauvoirin teoriassa, jossa nainen on alistettu ja toinen suhteessa mieheen. Toimijuus linkittyy vahvasti valta-asemien tiedostamiseen ja toimijuuden tiedostaminen voidaan nähdä subjektin aseman antamisena tai ottamisena. Toimijuuden ollessa rajoitettua myös subjektin aseman saavuttaminen on haastavaa, ellei jopa mahdotonta. Reprodutiokeskustelussa toimijuuden rajoittamista voisi olla esimerkiksi aborttioikeuden kieltäminen, jolloin naisen toimijuus on äärimmäisen rajoitettua ja rooli keskustelussa on objektina, eikä aktiivisena subjektina.

Beauvoirin (1949, 47) sukupuolikäsitys ja naiseuden määrittely rajautuu pitkälti vain biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen ja hän nimittää sukupuolta ja sukupuolijakoa biologiseksi tosiseikaksi. Nykyinen sukupuolikäsitys on huomattavasti laajempi ja käsittää sukupuolen myös identiteetin näkökulmasta, jota Beauvoir ei juurikaan käsittele muuten kuin pakotettuna identiteettinä. Pakotetulla identiteetillä viitataan siihen, että Beauvoirin mukaan nainen joutuu määrittelemään itsensä ja identiteettinsä ensimmäisenä sukupuolen kautta ja suhteessa mieheen. Miehen puolestaan ei tarvitse määritellä itseään sukupuolen kautta ja miehen ei tarvitse peilata omaa toimijuuttaan tai subjektin asemaa naiseen, sillä subjektin asema on lähes poikkeuksetta itsestäänselvyys.

Muun muassa Judith Butler on hyödyntänyt Beauvoirin kirjoituksia lähteenä omissa teoksissaan, esimerkiksi kirjassa *Gender Trouble. Feminism, and the Subversion of Identity* (1990), mutta Butlerin määritelmä sukupuolesta eroaa Beauvoirin biologiseen sukupuoleen rajoittuvasta näkemyksestä. Hyödynnän tutkimuksessani Beauvoirin teoriaa kehollisuuden näkökulmasta ja toiseuden käsitettä, mutta otan huomioon sukupuolen identiteettinäkökulman sekä sosiaalisen ja yhteiskunnallisen puolen. Butler viittaa naiseen feminismin subjektina, kun taas Beauvoir on luokitellut naisen objektiksi suhteessa mieheen tai lapseen.

Subjektin asema liittyy myös keskeisesti politiikkaan ja Butler (1990, 53) pohtii sitä, onko staattisesta naisen subjektin asemasta lopulta enemmän haittaa kuin hyötyä. Naisen kategoria saattaa Butlerin mukaan jopa ylläpitää sukupuolten välisiä valtasuhteita ja kategorian pysyvyys on mahdollista vain heteromatriisin puitteissa. Tarkka määritelmä naisesta feminismin subjektina voi aiheuttaa ulossulkemista ja johtaa siihen, että feminististä politiikkaa tehdessä edustuksellisuus muuttuu ongelmalliseksi. Mikäli naisen toimijuuden oletetaan rakentuvan äitiyden ympärille, saattavat esimerkiksi vapaaehtoisesti lapsettomat jäädä ulkopuolelle.

4. Tutkimusasetelma ja tutkimuseettiset kysymykset

4.1 Aineiston esittely ja perustelu

Aineistona toimii Helsingin Sanomien artikkelin kommenttikenttä. Artikkelin on kirjoittanut Anette Kärkkäinen ja se on julkaistu maksumuurin takana ensin 27.09.2021 ja uudelleen 05.07.2022. Verkkojulkaisussa käsitellään vapaaehtoista lapsettomuutta ja siihen on haastateltu muun muassa Väestöliiton tutkijaa ja Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n puheenjohtajaa sekä vapaaehtoisesti lapsettomia henkilöitä. Artikkelissa tuodaan esille, kuinka vapaaehtoinen lapsettomuus on yleistynyt ilmiönä ja esimerkiksi perhebarometrien tulokset ovat yllättäneet artikkelissa haastatellun Väestöliiton erikoistutkija Venla Bergin. Artikkelissa viitataan vuoden 2018 perhebarometriin, jossa 12,3 % vastanneista ovat ilmoittaneet ihanteelliseksi lapsiluvukseen nollan. Vuonna 2022 tehdyssä vastaavassa perhebarometrikyseilyssä vastaava luku oli noin 15 %, joten vapaaehtoisesti lapsettomien määrä on kasvanut entisestään (Sorsa, Lehtonen & Rotkirch 2023).

Artikkelissa on myös hyödynnetty sitaatteja Helsingin Sanomien tekemästä lukijakyselystä, jonka avulla selvitettiin vapaaehtoisesti lapsettomien kokemuksia esimerkiksi lähipiirin suhtautumisesta ja syistä päätöksen taustalla. Etenkin nuorena tehty päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta herätti lähipiirissä vahvoja reaktioita ja vapaaehtoisesti lapsettomien kokemuksen mukaan heidän päätöstään ei osattu ottaa todesta (Kärkkäinen 2021.) Kyseisen artikkelin kommentit toimivat hyvin aineistona tutkimuskysymykselleni, sillä artikkeleita kommentoineet henkilöt tuovat viesteissään ilmi mielipiteitään ja reaktioitaan, joita artikkeli on heissä herättänyt. Lisäksi aineisto on oman arvioni mukaan riittävän tuore voidakseen tuottaa relevanttia tutkimustietoa tämän hetken asenteista vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyen.

Helsingin Sanomien artikkeleiden ja uutisten kommentointiin vaaditaan Sanoma-tili ja kommentit julkaistaan nimellisinä sen jälkeen, kun Helsingin Sanomien työntekijät ovat käyneet kommentit läpi. Aineisto eroaa siis jossain määrin esimerkiksi keskustelupalstojen kommenteista, sillä sisältöä moderoidaan ja kommentointi ei ole mahdollista anonyymisti (Helsingin Sanomat 2020). Kommentteja ei kuitenkaan muokata, vaan julkaistut kommentit ovat siinä muodossa, jossa kommentoija on itse tekstin kirjoittanut. En tuo tutkielmassani esille kommentoijien nimitietoja, mutta en myöskään ole anonymisoinut kommenttien sisältöä erikseen, koska sinänsä aineisto ei sisällä arkaluontoisia henkilökohtaisia asioita, vaan kommentoijien näkemyksiä ja mielipiteitä itse

ilmiöstä. Mikäli käytän suoria lainauksia aineistosta tuodessani havaintoja ja tutkimustuloksia esiin, on aineistolainauksia muokattu esimerkiksi sanajärjestyksen osalta, jotta kommentoijaa ei ole mahdollista yhdistää. Näin ollen lainausten yhdistäminen aineistossa esiintyviin internetkeskusteluihin ei ole helposti mahdollista.

Aineiston analyysissä huomioitavaa on, että kyseinen Helsingin Sanomien artikkeli ja sen kommenttikenttä ovat maksumuurin takana, joten kommentointi on ollut mahdollista vain niille, joilla on taloudellinen mahdollisuus maksaa Helsingin Sanomien sisällöstä. Tämä saattaa rajata huonossa sosioekonomisessa asemassa olevia henkilöitä pois otannasta. Lisäksi kommentointi tapahtuu verkossa, jolloin kommentoijilla on täytynyt olla pääsy internettiin ja taito navigoida Helsingin Sanomien nettisivuja ja kommenttipalstaa. Siten kommenttipalstalle kommentoijiksi valikoituneen joukon voi olettaa edustavan keskiluokkaisia suomalaisia, jotka seuraavat aikakausi- ja sanomalehtiä ja ovat tottuneet käyttämään digitaalisen median palveluja.

Aineisto ei mahdollista kommentoijan oman sukupuolen huomioon ottamista analyysissä, vaikka olisikin ollut mielenkiintoista ottaa se mukaan tarkasteluun. Suurin osa kommentoijista ei tuo sukupuoltaan esille kommenttien sisällössä ja sukupuolen olettaminen nimen perusteella ei olisi välttämättä vastannut henkilön omaa sukupuoli-identiteettiä, eikä näin ollen tutkimuseettisesti kestävä. Valitsin tarkasteltavaksi ja analysoitavaksi kronologisessa järjestyksessä ensimmäiset 70 kommenttia, jolloin aineistoa on tekstimuodossa 25 sivua. Yksittäiset kommentit olivat keskimäärin 50–100 sanaa pitkiä, pisimpien ollessa lähes 300 sanaa ja lyhyimpien noin 15 sanaa. Olen sisällyttänyt aineistoon kommenttiketjujen ensimmäiset kommentit, sillä uusimmat kommentit ovat pitkälti vastauksia aikaisempiin kommentteihin ja sisältöä olisi haastavaa analysoida ilman koko kommenttiketjun huomioon ottamista.

4.2 Analyysimenetelmät

Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) mukaan sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksestä käsin tehdyssä tutkimuksessa sosiaalinen todellisuus rakentuu sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Omassa tutkimuksessani vuorovaikutus ilmenee sekä artikkelin kirjoittajan ja kommentoijien välisenä että artikkelia kommentoineiden keskinäisenä keskusteluna toistensa kanssa. Menetelmänä diskurssianalyysi sopii hyvin aineistoon, sillä tarkasteluni kohteena on se, millainen kuva naisten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta aineiston valossa rakentuu ihmisten

välisessä vuorovaikutuksessa. Sekä kirjoittaja että tekstiä kommentoivat siis osallistuvat tältä osin sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen.

Aineisto edustaa hyvin rajatun ihmismäärän näkemyksiä, eikä ole esimerkiksi laaja kyselytutkimus, jolla voitaisiin selvittää mielipiteitä ja suhtautumista niin, että sen tulokset olisivat yleistettävissä koskemaan vaikkapa kaikkien suomalaisten mielipiteitä. Lisäksi diskurssianalyysillä ei pystytä selvittämään sitä, vaikuttaako suhtautuminen vapaaehtoisesti lapsettomien elämään vaikkapa syrjäivän politiikan muodossa tai mitä vaikutuksia suhtautumisella voi mahdollisesti olla. Tutkimusasetelma kuitenkin mahdollistaa Helsingin Sanomien lukijakuntaan kuuluvien henkilöiden mielipiteiden analysoinnin. Analyysin perusteella voidaan hahmottaa suhtautumista vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Diskurssianalyysi mahdollistaa puhetapojen tarkastelun, joten tutkimuksella voidaan tunnistaa vapaaehtoista lapsettomuutta käsittelevän yhteiskunnallisen keskustelun tyypillisiä argumentteja, retorisia keinoja ja toistuvia teemoja.

4.3 Analyysin vaiheet

Aineiston käsittelyssä ensimmäinen vaihe oli rajaus. Tämän jälkeen siirsin aineiston manuaalisesti kopioimalla Word-tiedostoon ja poistin sieltä ylimääräiset tunnistetiedot ja numeroin kommentoijat, jotta minun olisi jatkossa mahdollista tunnistaa saman henkilön kommentit ja jotta aineistoon viittaaminen olisi mahdollisimman selkeää. Kommentit koostuivat kirjoittajien omista teksteistä ja viittauksista aiempiin viestiketjuihin saman kommenttikentän sisällä, joten minun ei tarvinnut miettiä, jätänkö esimerkiksi ulkopuoliset linkit analyysin ulkopuolelle. Jotta viittaamiseni kommentteihin olisi mahdollisimman johdonmukaista, numeroin kommentoijien lisäksi saman henkilön kommentit. Esimerkiksi ensimmäisen viestin jättänyt olisi K1, ja mikäli sama henkilö on jättänyt useamman kommentin, erottelen ne viittaamalla ensimmäiseen kommenttiin K1.1 ja toiseen K1.2. Ensimmäinen numero viittaa siis henkilöön ja toinen kronologisessa järjestyksessä hänen kirjoittamiinsa kommentteihin.

Kommenteissa käsiteltiin paljon adoptiota, ja aineistoa lukiessa tuli mielikuva, että kommentoijat käsittivät vapaaehtoisen lapsettomuuden vain biologisten lasten näkökulmasta. Kommenteissa luotiin selvä ero biologisten lasten hankinnan ja adoption välille. Tämä näkyi esimerkiksi siten, että kommentoijat olettivat, että vapaaehtoisesti lapsettomat olisivat päätöksestään huolimatta valmiita harkitsemaan adoptiovanhemmuutta. Päätin jättää adoption analyysin ulkopuolelle, sillä yleinen ja oma määritelmäni vapaaehtoiselle lapsettomuudelle käsittää myös adoptiovanhemmuudesta

kieltäytymisen. Keskustelu adoptiolapsista ei siis tuntunut relevantilta vapaaehtoisen lapsettomuuden ollessa tutkimuksen aiheena.

Tutkimuskysymykseksi muotoutui lopulta: Miten ja millaisia tulkintarepertuaareja hyödyntäen naisten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta puhutaan? Vaikka keskityn tutkimuksessani naisten vapaaehtoista lapsettomuutta tarkastelevan artikkelin herättämiin reaktioihin, aion lähdekirjallisuuden avulla pohtia myös sukupuolen merkitystä kyseiselle ilmiölle. Tutkimuskysymys on rajattu käsittelemään nimenomaan naisten vapaaehtoista lapsettomuutta, sillä aineisto, aiempi tutkimus ja lähdekirjallisuus keskittyvät vapaaehtoisesta lapsettomuudesta puhuttaessa naisiin ja syntyvyyteen. Tutkimuksen laajempuna tavoitteena on kuitenkin selvittää, miksi keskustelu fokuoittuu juuri naisten vapaaehtoiseen lapsettomuuteen, vaikka vapaaehtoinen lapsettomuus ilmiönä ei rajoitu vain naisiin. Tavoitteenani on siten tutkia suomalaisten mielipiteitä naisten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta sekä pohtia, millaisia ajatusmalleja näiden taustalta on löydettävissä, ja mistä nämä ajatusmallit ovat peräisin.

Tutkimuskysymykseen vastatakseni luin aineistoa läpi esittäen sille ensinnäkin kysymyksen siitä, miten toimijuus näkyy aineistossa: Millaisia merkityksiä eri toimijoille annetaan ja miten kommentoijat merkityksellistävät omaa toimijuuttaan vapaaehtoisen lapsettomuuden suhteen? Kielenkäyttö on keskeinen osa diskurssianalyysiä, joten seuraavaksi tarkastelin, millaisia sanavalintoja vapaaehtoisesta lapsettomuudesta puhuttaessa käytetään: Millaisia nimityksiä, termejä ja kuvauksia hyödynnetään vapaaehtoiseen lapsettomuuteen viitattaessa? Lisäksi kysyin, millaisia rinnastuksia ja erotuksia kielen avulla tehdään ja mikä on kommenttien sävy.

Analyysissä on myös keskeistä huomioida se, mitä ei sanota ääneen. Siten kiinnitin myös huomioni siihen, pidetäänkö jotain niin itsestäänselvytenä, ettei sen sanoittamista pidetä tarpeellisena, näyttäytykö joku näkökulma dominoivana tai marginaalisena, tai herättääkö jokin mielipide erityisen paljon vastalauseita kommentoijien keskuudessa. Huomioin analyysissäni myös aineistotyyppin ja tein havaintoja uutisartikkelin kommenttikentälle tyypillisestä keskustelukulttuurista. Kommenteissa ja kommentoijien parissa vallitsevat tietyt käytänteet ja normit. Tästä syystä kysyin aineistolta, millaista internetkeskusteluille tyypillistä kielenkäyttöä aineistossa on havaittavissa ja miten keskustelukulttuurin käytänteet vaikuttavat vapaaehtoisesta lapsettomuudesta muodostuvaan representaatioon.

5. Tulokset

Löysin aineistosta toistuvia aiheita ja mielipiteitä, jotka jaottelin kolmeksi diskurssiksi. Diskurssin käsitteellä viitataan Pietikäisen & Mäntysen (2019, 28) määritelmään, jonka mukaan diskurssi tarkoittaa kielenkäyttöä kontekstissa, ymmärrystä todellisuudesta, tunnistettavaa kielenkäytön muotoa, vakiintunutta merkityksellistämisen tapaa ja lausetta laajempaa kielenkäytön yksikköä. Ensimmäisen diskurssin nimesin syntyvyyden ja syyllistämisen diskurssiksi. Kommenteissa käsiteltiin adoptiota, hoivaviettä, väestönkasvua ja itsekkyyttä ja omasta mielestäni näiden teemojen käsittely osana yhtä suurempaa diskurssia on järkevä valinta, sillä ne eivät ole erillisiä ilmiöitä, etenkin adoptio ja väestönkasvu esiintyivät useissa kommenteissa yhdessä. Syntyvyyskeskustelu ja siihen liittyvä syyllistäminen ovat erityisesti naisiin kohdistuva keskustelu.

Toinen diskurssi on kelpoisuuden diskurssi, jossa nostettiin esille mielipiteitä siitä, ketkä soveltuvat vanhemmiksi. Useissa kelpoisuutta käsittelevissä kommenteissa esimerkkinä käytettiin vammaisuutta. Huomioni kiinnittyi siihen, millaisia erotteluja ja rajanvetoja kommentoijat tekivät siitä, kuka kelpaa vanhemmaksi. Esimerkiksi sukusolujen luovuttaminen on keskeinen skenaario, jossa terveystekijät, kuten perinnölliset sairaudet nousivat kommenteissa esiin. Kolmantena diskurssina on työelämän diskurssi. Monissa kommenteissa pohdittiin lapsettomien ja lapsellisten välisiä eroja työelämässä esimerkiksi loma-aikojen osalta. Lasten oikeudet olivat yleinen perustelu kommentoijien keskuudessa loma-ajoista keskustellessa. Tässä kohtaa huomioni kiinnittyi erityisesti siihen, miten ja miksi lasten oikeudet nousevat esiin vapaaehtoisesta lapsettomuudesta puhuttaessa.

Ronkainen (2008, 388) määrittelee toimijuutta yksilön mahdollisuuksina ottaen huomioon resurssit ja ehdot. Omassa aineistossani ja tutkimuksessani toimijuus tarkoittaa yksilön valinnanvapautta ja mahdollisuutta toimintaan, esimerkiksi päätös vapaaehtoisesta lapsettomuudesta edustaisi juuri yksilön valinnanvapautta. Ronkaisen (2008, 388) mukaan toimijuuden käsittely on myös vallan analyysia ja toimijuuden tiedostaminen tai nimeäminen on subjektin aseman ottamista tai antamista. Toimijuutta kaventavat muun muassa alistaminen, pakottaminen ja vaihtoehdottomuus. Vapaaehtoisen lapsettomuuden kontekstissa toimijuuden kaventuminen voisi tarkoittaa äärimmillään esimerkiksi aborttioikeuden rajoittamista tai pakkosterilisaatiota.

Toimijuus näkyy kommenteissa erityisesti oman toimijuuden esiin tuomisena ja määrittelynä. Lähes poikkeuksetta kommentoijat kertoivat ensin sen, oliko heillä lapsia. Oman henkilöhistorian esiin

tuomisella kommentoijat asemoivat itseään keskustelussa. Omia kokemuksia käytetään myös perusteluna mielipiteille ja näkemyksille. Esimerkiksi K33 sanoo ”Itselläni on 3 lasta” ja perustelee tällä omaa asiantuntijuuttaan arvioidessaan suomalaisen yhteiskunnan lapsiystävällisyyttä. K9.2 puolestaan kertoo ensin olevansa vapaaehtoisesti lapseton ja käsittelee sitten kommentissaan omia kokemuksiaan muiden suhtautumisesta valintaansa erityisesti syyllisyysdiskurssin näkökulmasta. Omaan toimijuuteen ja asemaan viitataan neutraalein termein, kuten ”Olen lapseton” mutta muiden henkilökohtaisia valintoja kommentoitiin usein varsin tunnepitoisilla ilmaisuilla. Tästä esimerkkejä voisivat olla muun muassa ”on älytöntä hankkia oman geeniperimän omaavia lapsia” tai ”vapaaehtoisesti lapsettomat ovat vapaamatkustajia”. Sanavalinnoista tulee mielikuva, että oma valinta olisi neutraali ja muiden valinnat herättävät paljon tunteita. Toisaalta toimijuus voi olla myös retorinen keino. Oman roolin esille nostaminen vahvistaa tehtyä argumenttia. Omasta lapsellisuudesta tai lapsettomuudesta puhutaan neutraalisti ja monet kommentoijat tuovat esille tyytyväisyyden omaan valintaansa. Sen sijaan useampi mainitsee, että olisi katunut lapsettomuutta. Lasten hankkimisen katumisesta ei puolestaan puhuta ollenkaan. Voisi olettaa, että joko aineiston henkilöt eivät kadu lasten hankkimista, tai sitten katumista pidetään niin suurena yhteiskunnallisena tabuna, ettei siitä pystytä puhumaan omalla nimellä julkisesti.

5.1 Yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssi

Alla olevassa taulukossa havainnollistan yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssille tyypillisiä piirteitä. Diskurssissa toistuvia arvoja ja käsitteitä olivat muun muassa naisen arvo, huoltosuhde ja väestönkasvu. Velvollisuuden korostaminen näkyi aineistossa enemmän vapaaehtoisesti lapsettomien ja/tai naisten syyllistämisenä, mutta toisaalta oli nähtävissä myös vastareaktiona syyllistämistä toiseen suuntaan. Esimerkiksi K5.2 esittää kritiikkiä oletukselle naisten hoivavietistä ja K22.1 kyseenalaistaa argumentin siitä, että lapsettomuutta tulisi ennen pitkään katumaan. Retorisina keinoina velvollisuuteen vetoaminen, vähättely, syyllistäminen ja tunteisiin vetoavat sanavalinnat olivat yleisiä. Esimerkiksi sanat ”hoivavietti” ja ”biologinen kello” toistuivat aineistossa usein. Velvollisuuteen vetoamista oli nähtävissä K37 puheenvuorossa, jossa vapaaehtoinen lapsettomuus nähtiin vapaamatkustamisena ja lasten hankkiminen jopa yhteiskunnallisena velvollisuutena. Samoja argumentteja on myös K7.2 kommentissa, jossa hän sanoo, että ”Työ on tehtävä ja vaiva nähtävä” viitaten lasten hankkimiseen ja kasvattamiseen.

Taulukko 1. Yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssissa käytetyt argumentit, retoriset keinot ja toistuvat käsitteet ja teemat.

Argumentit	Retoriset keinot	Toistuvat käsitteet ja teemat
Nuoret eivät pysty tekemään pysyviä päätöksiä ja tulevat katumaan lapsettomuutta	Kärjistykset	Naisen arvo
Vapaaehtoisesti lapsettomat ovat itsekkäitä	Vähättely	Huoltosuhte
Naisen arvoa mitataan edelleen sen perusteella, että onko hänellä lapsia	Velvollisuuteen vetoaminen ja syyllistäminen	Väestönkasvu
	Tunteisiin vetoavat sanavalinnat	Syntyvyys

Puhetavan taustalla on todennäköisesti väestöpolitiikan pronatalistinen retoriikka ja tavoitteet. Pronatalistisen väestöpolitiikan piirteitä ovat Anna Gotlibin (2016) mukaan poliittiset päätökset, ohjelmat, propaganda ja etenkin sosiaalisen narratiivin muokkaus. Pronatalismi ei ole pelkästään poliittisia päätöksiä ja uskomuksia, vaan asenteiden, käytöksen ja viestien muodostama kokonaisuus, joka määrittää ihmiset sen mukaan, että noudattavatko he normeja vai poikkeavatko he siitä (Gotlib 2016, 330). Suomessa Väestöliitto on keskeinen toimija väestöpolitiikassa ja se ei ole valtion intresseistä erillinen organisaatio, joten varsinkin hyvinvointivaltion alkuaikoina 1940- ja 50-luvuilla pronatalistinen väestöpolitiikka toimi vahvasti valtion tavoitteiden mukaan. Keskeinen tavoite oli saada syntyvyys kasvuun ja keski- ja yläluokkaisten naisten kohdalla lisääntymisen rajoittaminen nähtiin rikkomuksena yksilön, ja etenkin naisten, velvollisuutta kohtaan. Riittävän lapsiluvun saavuttaminen ymmärrettiin siis naisen velvollisuutena valtiolle ja yhteiskunnalle. (Bergenheim & Klockar Linder 2020, 5.)

Vähättely toimi retorisena keinona lapsettomuuden valintaa kyseenalaistettaessa ja toisaalta myös vasta-argumenttina lapsiperhearjen raskautta käsitelleille puheenvuoroille. Esimerkiksi K32 sanoo häpeävänsä nuorten vapaaehtoisesti lapsettomien puolesta, sillä hänen mukaansa käsitys lapsiperhearjen kuormittavuudesta on virheellinen. Vähättelyn yhteydessä monet korostavat myös lasten hankkimisen positiivisia puolia vahvistaakseen argumentointiaan. Tässä tyypillisiä toistuvia väitteitä ovat esimerkiksi K11 väite siitä, että oma biologinen lapsi luo automaattisesti halun ja tarpeen tehdä kaiken lapsen eteen. Samassa kommentissaan hän vähättelee myös lapsen hankkimisesta ja hoitamisesta koituvaa työmäärää ja stressiä.

Äitiyden mandaatti ja oletusarvoisuus näkyivät selvästi aineistossa ja lapsettomuuden valitsemista hämmästeltiin ja pyrittiin selittämään erilaisin keinoin. Esimerkiksi K11 väittää vapaaehtoisen lapsettomuuden johtuvan traumaista ja K45 syyttää hormonaalista ehkäisyä naisten vapaaehtoisen lapsettomuuden yleistymisestä. Kummastakin kommentista on havaittavissa ajattelutapa, jossa vapaaehtoinen lapsettomuus ei voisi mitenkään olla täysijärkisen aikuisen ihmisen valinta. Ilmiötä pyritään selittämään vapaaehtoisesti lapsettomien vaillinaisella päätöksentekokyvyllä.

Mielenkiintoinen huomio äitiyden mandaattiin liittyen oli se, että useampi kommentoija toi ilmi mielipiteensä siitä, etteivät lapsettomat ansaitsisi heidän mielestään yhteiskunnan tukia, kuten sosiaaliturvaa tai maksutonta terveydenhuoltoa. K37 kutsuu vapaaehtoista lapsettomuutta vapaamatkustamiseksi ja K3.2 mukaan *”jokaisen tehtävä on lisääntyä ja välttää kuolemista”*. Lasten hankkiminen näyttäytyy näissä kommentteissa velvollisuutena yhteiskunnalle. K3 jatkaa kommentissaan K3.4 sanoen, ettei lasten hankkimisessa ole kyse viihtyvyydestä tai elämän mielekkyydestä.

Itsekkyyteen vedottiin sekä vapaaehtoista lapsettomuutta puolustelemissa, että myös vapaaehtoista lapsettomuutta vastustavissa kommentteissa. Esimerkiksi K13 sanoo, että sekä lasten hankkiminen että hankkimatta jättäminen ovat molemmat itsekkäitä valintoja. Lisäksi hän nostaa kommentissaan pohdittavaksi sen, että miksi lapsia haluavilta ei kysytä perusteluja valinnan takana. K13 yhdistää pohdinnassaan myös kulttuurin merkityksen sille, että mitkä valinnat nähdään hyväksyttävänä ja mitkä ei. K22.1 kyseenalaistaa kommentissaan argumentin siitä, että lapsettomuutta tulisi myöhemmin katumaan ja hänen esimerkkinsä kuvaa hyvin paternalistista, infantilisoivaa päätöksentekokyvyn vähättelyä. K3.3 puolestaan kutsuu lapsettomuutta *”nykyajan itsekkääksi muoti-ilmiöksi”* ja väittää sen toimivan vain, jos se pysyy riittävän pienenä ilmiönä. Jälkimmäisellä väitteellä oletan hänen viittaavan syntyvyyteen ja huoltosuhteeseen.

Huoli väestönkasvusta herätti paljon keskustelua kommenttipalstalla. Väestönkasvusta puhuttaessa aineistossa syyllistämisen kohde vaihteli merkittävästi. Toisaalta syytettiin länsimaita ylikulutuksesta ja pidettiin lapsettomuutta eettisenä valintana ja toisaalta syyllistettiin kehittyviä maita väestönkasvusta (esim. K19.3). Vapaaehtoisesta lapsettomuudesta toivotaan jopa ratkaisua ilmastohuolille (K19.1). K39 kirjoitti väestöräjähdyksestä ja nostaa esille uusiutuvien ja uusiutumattomien luonnonvarojen kestäättömällä tasolla olevan kulutuksen. Hänen mielestään ratkaisuna olisi se, että media ja järjestöt toisivat asian esille ja kannustaisivat ihmisiä pohtimaan lasten hankintaa myös tästä näkökulmasta. Kommentit väestönkasvusta ja näkökulmat siihen

vaihtelevat merkittävästi aineiston sisällä ja en pyri analysoimaan sitä, ovatko kommentoijien väitteet linjassa tieteellisten tutkimustulosten kanssa, mutta huoli väestönkasvusta ja sen linkittyminen keskusteluun vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on mielenkiintoinen ilmiö.

5.2 Kelpoisuuden diskurssi

Kelpoisuusdiskurssille tyypillisiä retorisia keinoja olivat uhkakuvat, vastakkainasettelut ja kielteisten tulevaisuuskuvien luominen. Keskeisiä argumentteja olivat ne, että kaikki eivät sovellu vanhemmiksi ja lapsen hankkimisessa on aina riski sairaan tai vammaisen lapsen saamiselle. Löysin aineistosta keskustelua vammaisuudesta sekä vammaisten lasten, että vammaisten vanhempien näkökulmasta. Esimerkiksi K40 tuo esille kommentissaan, että munasolujen lahjoittamiseen on olemassa kriteerit, jotka sulkevat ulos lahjoittajia sairauksien perusteella. K40 tulee pohdinnassaan lopputulokseen, että terveydenhuolto on määritellyt sen, kuka kelpaa sukusolujen lahjoittajaksi.

Taulukko 2. Kelpoisuusdiskurssille ominaiset argumentit, retoriset keinot sekä toistuvat käsitteet ja teemat

Argumentit	Retoriset keinot	Toistuvat käsitteet ja teemat
Kaikki eivät sovellu vanhemmiksi	Uhkakuvat	Vammaisuus
Lapsi voi sairastua tai olla vammainen	Vastakkainasettelut	Vammaiset lapset
Terve lapsi on ensisijainen toive	Kielteisten tulevaisuuskuvien luominen	Lapsiperhearjen kuormittavuus
		Hyvän vanhemman kriteerit

Aborttioikeudesta ja naisten kehollisesta itsemääräämisoikeudesta puhuttaessa keskitytään usein oikeuteen olla hankkimatta lapsia, mutta reproduktio-oikeuksista puhuttaessa on huomioitava sen kaikki kolme osa-aluetta: oikeus olla hankkimatta lapsia, oikeus hankkia lapsia ja oikeus toimia vanhempana ja kasvattaa lapsia turvallisessa ja terveellisessä ympäristössä (Ross & Solinger 2017, 170). Vapaaehtoinen lapsettomuus edustaa oikeutta olla hankkimatta lapsia, kun taas esimerkiksi keskustelu vammaisten naisten mahdollisuuksista hankkia lapsia edustaa oikeutta hankkia lapsia. Oikeus toimia vanhempana liittyy myös keskeisesti vammaisten oikeuksiin, sillä kaikille vammaisille lasten hankinta ja kasvatus ei ole mahdollista ilman yhteiskunnan tai lähipiirin tukea.

Renu Addlakha, Janet Price ja Shirin Heidari (2017) ovat tutkineet vammaisten naisten reproduktio-oikeuksia. Heidän mukaansa vammaisuus tarkoittaa monille naisille ulossulkemista

naisellisuudesta, parisuhteista, aktiivisesta seksuaalisuuden toteuttamisesta ja äitiydestä. Vammaiset nähdään homogeenisena ryhmänä, jotka eivät ole kykeneviä hankkimaan lapsia ja ovat epäpäteviä kumppaneita ja vanhempia. Etenkin yhteiskunnan virheellinen käsitys vammaisista naisista lapsenomaisina vaikeuttaa huomattavasti vammaisten naisten vaatimuksia ja toiveita yhtäläisistä oikeuksista vanhemmuuteen. Artikkelin mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun on pystytty nostamaan vammaisten oikeus vanhemmuuteen, mutta esimerkiksi sikiöseulontoja ja niihin kytkeytyvää eugeniikkaa ei usein kyseenalaisteta. Sikiöseulonnat mahdollistavat geneettisten ja rakenteellisten poikkeavuuksien huomaamisen, jolloin raskaana olevalla on mahdollisuus keskeyttää raskaus anomalian tai kromosomipoikkeavuuden löytyessä. (Addlakha, Price & Heidari 2017.) Eli vaikka vammaisten aikuisten reproduktio-oikeuksista keskustellaan ja edistystä on tapahtunut jonkin verran, ei samaa kehitystä ole tapahtunut vammaisten sikiöiden ja lasten kohdalla.

Vaikka kommentoissa ei asiaa suoraan ilmaista, annetaan kuitenkin ymmärtää, että vammaisen tai sairas lapsi olisi tragedia tai vähintäänkin tervettä lasta epätoivotumpi. K5.5, K8 ja K22.2 käsittelivät lasten vakavia sairastumisia ja siihen liittyviä riskejä kommentoissaan. K22.5 kirjoitti, että tahdonvastaisesti lapsettomat voisivat kuitenkin haluta myös vammaisen lapsen. Tervettä lasta pidettiin siis ensisijaisena. Kaikista diskursseista kelpoisuuden diskurssi näyttäytyi yksimielisimpänä. Kommentoijat olivat siis keskenään samaa mieltä siitä, etteivät kaikki sovellu vanhemmiksi ja että sairaan tai vammaisen lapsen saaminen ei olisi yhtä toivottu ja onnellinen tapahtuma verrattuna terveen lapsen saamiseen.

Historiallisesti Suomessa on suhtauduttu hyvin eri tavalla vammaisten reproduktio-oikeuksiin verrattuna muuhun väestöön. Esimerkiksi kuurojen lasten syntymät pyrittiin estämään Suomessa vuosina 1929–1970 pakkosterilisaatioiden ja avioliittolain säädösten avulla (Kuurojen liitto 2018). Vammaisia aikuisia ei siis ole nähty lakien tasolla aktiivisina toimijoina lisääntymiskeskustelussa. Vaikka vammaisia naisia ei nähdä Beauvoirin määritelmän mukaisesti toisena omassa kehossaan suhteessa sikiöön tai lapseen, niin he jäävät silti usein aktiivisen toimijuuden ja subjektiivisuuden ulkopuolelle.

Kelpoisuusdiskurssi kytkeytyy laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun vammaisten oikeuksista, väestöpolitiikasta ja yhdenvertaisuudesta. Sekä diskurssin, että aiemman tutkimuksen perusteella voi tulla lopputulokseen, että yhteiskunnallisella tasolla on olemassa keskeinen ero suhtautumisessa vammaisten ja vammattomien naisten lisääntymiseen ja lisääntymättömyyteen. Ero on siinä, että terveillä ja vammattomilla naisilla on lähes poikkeuksetta yhteiskunnan ja lähipiirin

suunnalta vahva äitiyden mandaatti, kun taas vammaisten tai sairaiden naisten kohdalla on vahva olettamus lapsettomana pysymisestä.

5.3 Työelämän tasa-arvon diskurssi

Työelämän tasa-arvodiskurssissa keskeisiä argumentteja olivat lapsellisten ja lapsettomien erilainen asemituminen työelämässä ja naisten ja miesten välinen eriarvoisuus lapsiperheiden ja työelämän yhdistämisessä. Esimerkkitalanteina kommentoijat nostivat esille loma-ajat ja hedelmällisessä iässä olevat naiset työnhakijoina. Kuitenkin vapaaehtoisista lapsettomista muodostunutta monoliittista kuvaa kyseenalaistettiin kommentteissa, muun muassa K22.3 kritisoi kuvan yksipuolisuutta sekä artikkelin osalta että yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa. K22.3 tuo esille sen, että kaikki vapaaehtoisesti lapsettomat eivät elä heteronormatiivisissa parisuhteissa, jolloin oletukset ja odotukset biologisten lasten saannista eivät ole samanlaiset. Näin ollen on hyvinkin mahdollista, että vapaaehtoisesti lapsettomia kohdellaan keskenään hyvin eri tavoin myös työelämässä. Lisäksi lastenhoidon ja etenkin biologisten lasten ollessa kyseessä, oletusarvo on edelleen vahvasti se, että nainen jää kotiin hoitamaan lasta, jolloin voisi olettaa, että erot lapsellisten miesten ja lapsettomien miesten välillä eivät olisi kovinkaan merkittäviä verrattuna lapsellisten ja lapsettomien naisten välisiin eroihin työelämässä.

Taulukko 3. Työelämän tasa-arvon diskurssin tyypilliset argumentit, retoriset keinot sekä toistuvat käsitteet ja teemat

Argumentit	Retoriset keinot	Toistuvat käsitteet ja teemat
Lapsettomat ja lapselliset ovat eriarvoisessa asemassa työelämässä	Vastakkainasettelu	Lasten oikeudet
Naiset ja miehet ovat epätasa-arvoisessa tilanteessa lapsia hankittaessa työelämän näkökulmasta	Kärjistykset	Tasa-arvo
	Vähättely	Syrjintä työelämässä

Retorisista keinoista yleisin oli vastakkainasettelun luominen. Lapsettomien ja lapsellisten välillä vastakkainasettelu näkyi erityisesti loma-ajoista puhuttaessa ja yleinen kommentteissa toistuva väite oli se, että työntekijät, joilla on lapsia, ovat etuoikeutetussa asemassa kesälomien suhteen. Mieliapiteet siitä, että onko kyseinen tilanne oikeutettu, vaihtelivat kuitenkin merkittävästi kommentoijien välillä. Vanhempien keskinäiset erot puolestaan keskittyivät kommenttien perusteella siihen, että vanhempainvapaaudistuksista huolimatta lastenhoito ja kotiin jääminen on

edelleen yleisempää naisille. Silvia Filippi, Mara Yerkes, Michelle Bal, Bryn Hummel ja John de Wit (2022) ovat tutkineet ihmisten asenteellisia eroja lapsellisten ja lapsettomien työ ja vapaa-ajan balanssia kohtaan. Heidän mukaansa työtä pidetään lapsettomien henkilöiden elämässä merkityksellisempänä verrattuna lapsellisiin kollegoihin. Kyse ei siis ole lapsettomien omasta kokemuksesta, vaan ulkopuolisten oletuksista. Kaikessa hyvinvointivaltion etuuksien analyysissa ja kriteereissä olennaista on se, että kenen koetaan ansaitsevan etuuksia ja tukia. Sama pätee myös työelämässä ja usein vanhempia pidetään lapsettomia työntekijöitä enemmän ansaitsevina, kun puhutaan työn joustavuudesta. Esimerkiksi vanhemman etätyö lapsen ollessa sairaana koetaan hyväksyttävämpänä verrattuna lapsettoman työntekijän intresseihin tehdä etätyötä.

Aineistossa käsiteltiin lasten oikeutta viettää kesälomaa vanhempien seurassa loma-aikojen epätasaisen jakautumisen yhteydessä. Muun muassa K16 perusteli lapsellisten loma-aikatoiveiden ensiarvoisuutta suhteessa lapsettomiin kollegoihin lasten oikeuksilla ja vetoaa myös lapsen psyykkisiin tarpeisiin. Filippin ym. (2022) mukaan kapitalistisissa yhteiskunnissa työntekijän on haastavaa priorisoida työelämän ja uran ulkopuolisia asioita, kuten perhe-elämää. Toisaalta lapset nähdään muita syitä hyväksyttävämpänä perusteluna, jolloin lapselliset kohtaavat mahdollisesti vähemmän syyllistämistä tai kyseenalaistamista valitessaan käyttää aikaa perhe-elämään työn kustannuksella. Lapsettomat saattavat onnistua menestymään työurillaan paremmin, mikäli heillä ei ole työn kanssa kilpailevia vastuita, mutta toisaalta heidän valitessaan työn ulkopuolisen elämän asettamisen etusijalle, he eivät saa yhtä laajaa ymmärrystä valinnalleen.

Sukupuoli on merkittävässä roolissa työelämän tasa-arvotutkimuksissa, sillä vaikka vanhempainvapaat jakaantuisivat tasan naisten ja miesten välillä, vaikuttaa raskaana olo ja synnytys silti enemmän naisen työelämään. K20 mukaan vanhemmuuden kustannuksia ja haittoja ei edelleenkään jaeta tasan naisten ja miesten työnantajien kesken. Tämä korostuu entisestään sukupuolittuneilla aloilla. Hanna Szekeres, Eran Halperin ja Tamar Saguy (2023) ovat tutkineet äitiyttä naisten odotettuna päätavoitteena ja työelämän muutosten vaikutusta tälle odotukselle. Historiallisesti äitiyden mandaatti ja oletusarvoisuus on ollut olemassa, mutta naisten työllisyyden yleistymisen ei ole poistanut sitä. Naisten urakeskeisyys ja työskentely johtoasemissa on normalisoitunut ja niitä ei pidetä uhkana äitiydelle, mutta silti heidän oletetaan työssä menestymisen lisäksi hankkivan lapsia.

6. Johtopäätökset

Tutkielmassa analysoin naisten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta puhuttaessa toistuvia tulkintarepertuaareja. Analyysin tuloksena löysin kolme diskurssia, jotka olivat yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssi, kelpoisuuden diskurssi ja työelämän tasa-arvon diskurssi. Yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssissa lasten hankintaa pidettiin oletusarvoisena ja yksilön velvollisuutena. Naisen toimijuus nähtiin vahvasti äitiyden kautta ja äitiyden mandaatista kieltäytyneitä naisia syyllistettiin. Yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssin argumentit ja puhetavat kiinnittyivät pronatalistiseen ja paternalistiseen väestöpolitiikkaan, joka näyttäytyi edelleen yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti hyväksyttynä. Retorisina keinoina diskurssissa toistuivat tunteisiin vetoavat sanavalinnat, kärjistyksen sekä erittäin keskeisenä syyllistäminen. Käsitteiden ja teemojen osalta tämä diskurssi oli selvästi laajin, mutta merkittävimpiä olivat syntyvyys, huoltosuhde, naisen arvo ja väestönkasvu.

Kelpoisuuden diskurssi osoittaa aineiston perusteella, että ableistiset käsitykset ovat varsin yleisiä. Kommenteissa toistuivat väitteet siitä, että kaikki eivät olisi kykeneviä vanhemmiksi. Lisäksi vammaista tai sairasta lasta ei pidetty yhtä toivottuna verrattuna terveeseen lapseen. Molemmat väitteet kytkeytyvät laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun vammaisten oikeuksista ja vammaisiin kohdistuvasta syrjinnästä. Kelpoisuusdiskurssissa retorisia keinoja toimivat uhkakuvat ja vastakkainasettelu. Keskeisimpiä käsitteitä olivat vammaisuus ja hyvän vanhemman kriteerit. Aineistossa toistuvat argumentit ja puhetavat saattavat omalta osaltaan ylläpitää yhteiskunnan valtarakenteita ja asetelmia. Lisäksi puheella voidaan normalisoida tai kyseenalaistaa yhteiskunnan rakenteellisia epätasa-arvoja. Muiden diskurssien osalta rakenteellista eriarvoisuutta ja valta-asetelmia kyseenalaistettiin, mutta kelpoisuusdiskurssin osalta tätä ei ollut havaittavissa tässä aineistossa.

Työelämän tasa-arvodiskurssissa oli kaksi osittain keskenään limittyvää keskustelua. Aineistossa käsiteltiin sukupuolten välistä tasa-arvoa työelämässä etenkin lasten hankinnan näkökulmasta. Sekä aiemman tutkimuksen että aineiston analyysin perusteella voidaan todeta, että työelämän tasa-arvoistumisesta huolimatta naisten oletetaan silti olevan vastuussa lasten hoidosta huolimatta oletuksesta, että perheen elättäminen jakautuu tasan vanhempien kesken heteronormatiivisissa suhteissa ja perheissä. Toinen diskurssissa vallalla ollut keskustelu koski lapsettomien ja lapsellisten välistä eriarvoisuutta työelämässä. Työn merkitys ja oletus työhön panostamisesta on varsin yleistä ja tästä normista poikkeaminen on helppoa perustella perhe-elämällä, mikäli sillä

viitataan lasten hoitoon. Lapsettomien on aineiston ja aikaisemman tutkimuksen perusteella hankalampaa perustella työn ulkopuolisen elämän priorisointia verrattuna lapsia hankkineisiin kollegoihinsa. Retorisina keinoina kommentoijat hyödynsivät vastakkainasettelua lapsellisten ja lapsettomien välillä. Myös kärjistyksset ja vähättely toistuivat useissa työelämää käsitelleistä kommenteista. Diskurssille keskeisiä käsitteitä olivat muun muassa lasten oikeudet ja työelämän tasa-arvoisuus.

Kaikille diskursseille yhteistä on se, että naisen tulkintarepertuaarien taustalla olevissa ajatusmalleissa naisen keskeisenä yhteiskunnallisena tehtävänä nähdään edelleen lasten hankinnan ja äitiyden kautta. Yhteiskunnallisen velvollisuuden diskurssissa lasten hankinta nähdään vastaavana velvollisuutena naisille kuin mitä asepalvelus on miehille. Naisen toimijuus rajoittuu siis kodin piiriin. Kelpoisuuden diskurssissa rakentuu kaksi erilaista toimijan ja subjektin roolia, sillä kaikkia ei pidetä kykenevinä vanhempina ja toisaalta vammaista tai sairasta lasta ei pidetä toivottuna. Esimerkiksi vammaisille tai kroonisesti sairaille ei tarjota toimijuutta tai subjektin asemaa ollenkaan perhe- ja väestöpoliittisessa keskustelussa. Työelämän diskurssissa naisilla on olemassa myös perheen ja äitiyden ulkopuolinen toimijuus, sillä aineistossa oli vahva oletamus naisten työssäkäynnistä mahdollisesta lastenhankinnasta huolimatta. Työelämän diskurssissa naisen oletetaan ottavan vastaan sekä perheen sisäinen toimijuus, että työelämässä toimijuus. Miehille vastaavaa perheen sisäistä toimijuutta ei puolestaan anneta kommenteissa huolimatta siitä, että vanhempainvapaaudistus nousi esille keskustelussa.

Aineistosta oli huomattavissa internetin kommenttipalstalle tyypillisiä kärjistäviä puhetapoja ja väittelyä, mutta toisaalta Helsingin Sanomien artikkeleja on mahdollista kommentoida vain julkisesti omalla nimellään, joten anonyymiteetin sallivilla keskustelu- ja kommenttipalstoilla voisi olettaa keskustelun olevan vielä värikkäämpää. Lisäksi Helsingin Sanomat käy kommentit läpi ennen niiden julkaisua, joten esimerkiksi suora vihapuhe ei tule julkaistuksi (Helsingin Sanomat 2020). Kommenteissakin toivottiin anonyymien kommentoinnin olevan mahdollista, joten selvästi vapaaehtoinen lapsettomuus on aiheena tunteita ja mielipiteitä herättävä ja jopa arkaluontoinen. Jatkotutkimusta voisi olla mielenkiintoista tehdä anonyymien aineiston pohjalta ja verrata tuloksia aineistoon, jossa anonyymiteetti ei ole ollut vaihtoehtona.

Sosiaalisessa konstruktionismissa kieli rakentaa merkityksiä, joten puhetaivat vapaaehtoisesti lapsettomista naisista vaikuttavat kulttuurin ja yhteiskunnan suhtautumiseen ja mielikuvaan, joka vapaaehtoisesti lapsettomista naisista muodostuu. Kun jopa vapaaehtoisista lapsettomuutta

käsittävän uutisartikkelin kommenttipalstalla naisen toimijuus määritellään ensisijaisesti äitiyden kautta, voidaan huomata äitiyden mandaatin olevan iskostunut syvälle yhteiskunnan naisille antamaan rooliin. Annetusta ja oletetusta roolista kieltäytyminen voidaan nähdä sosiaalisten normien rikkomisena ja aiheuttaa ulossulkemista. Puhetapoja vapaaehtoisesta lapsettomuudesta pitäisi siis tarkastella kriittisesti ja antaa tilaa äitiyteen rajoittuvan toimijuuden kyseenalaistamiselle julkisessa keskustelussa. Binääriset sukupuolen määritelmät ja niihin perustuvat sukupuoliroolit vaikuttavat myös osaltaan suhtautumiseen ja merkityksellistämiseen vapaaehtoisesti lapsettomienkin kohdalla. Aineistossa ei missään vaiheessa puhuttu miesten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ja kommentteissa, joissa vapaaehtoinen lapsettomuus nähtiin epätoivottuna tai ongelmallisena, keskityttiin usein nimenomaan naisten vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Historiallisesti vallalla ollut käsitys naisten toimijuuden rajoittumisesta kodin piiriin ja lasten hoitoon on siis edelleen keskeinen osa vapaaehtoisesta lapsettomuuden tulkintaa ilmiönä.

Naisten vapaaehtoista lapsettomuutta tulkitaan sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Yksilön näkökulmassa yleistä on hämmennys siitä, etteivät kaikki naiset koe tarjottua toimijuutta äidin roolissa houkuttelevana. Hämmennystä pyritään selittämään esimerkiksi yksilön itsekkyydellä ja toisaalta vajavaisella tiedolla tai päätöksentekokyvyllä. Elämää merkityksellistetään lasten kautta ja lapsettomuuden valinta on vastarinta normatiiviselle elämälle, joka pyörii työn ja suvun jatkamisen ympärillä. Yhteiskunnallisessa näkökulmassa tulkitaan vapaaehtoisesta lapsettomuudesta uhkaavan huoltosuhtetta. Lasten hankinnan merkitys nähtiin yksilön velvollisuutena yhteiskunnalle. Keskeistä tulkinnassa on selvä erottelu ja oletus siitä, kenen tulisi lisääntyä ja vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyy oletusarvoisena valintana vammaisille, mutta velvollisuudesta kieltäytymisenä, mikäli yksilö kelpaa vanhemmaksi yhteiskunnan silmissä.

Vaikka aineistossa oli hyvinkin ristiriitaisia tulkintoja ilmiöstä ja mielipiteitä naisten vapaaehtoisesta lapsettomuudesta, pidettiin lasten hankkimista edelleen normatiivisena valintana, ja lapsettomuutta normista poikkeavana. Ilmiö nähdään hyvin ongelmakeskeisestä ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta, vaikka kyseessä on myös yksilötason valinta ja ilmiö. Syyt vapaaehtoisesta lapsettomuudesta taustalla ovat yksilöllisiä, mutta ilmiötä tarkastellaan lähinnä yhteiskunnan mittakaavassa. Toisaalta yhteiskunnallisesta mittakaavasta tarkastelu on ymmärrettävää vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ollessa yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö, mutta tarkastelu yhteiskunnan näkökulmasta voi johtaa yksilön sivuuttamiseen ja toisaalta oletukseen siitä, että kaikki vapaaehtoisesti lapsettomat olisivat tehneet valinnan samoin perustein.

Jatkotutkimusten osalta olisi mielenkiintoista selvittää sukupuolen vaikutusta suhtautumiseen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Tässä tutkielmassa se ei ollut mahdollista johtuen aineistotyypistä, mutta esimerkiksi haastattelu- tai kyselytutkimuksella se voisi olla tutkimusetiikan osalta mahdollista. Mielestäni olisi mielenkiintoista tutkia viranomaisten, terveydenhuollon työntekijöiden ja poliitikkojen suhtautumista vapaaehtoisesti lapsettomiin, sillä heidän työllään ja toiminnallaan voi olla merkittäviä vaikutuksia vapaaehtoisesti lapsettomien elämään. Ajatusmalleille ja mielipiteillä voi olla suurikin vaikutus toimintaan. Lisää tutkimusta vapaaehtoisesta lapsettomuudesta tarvittaisiin mielestäni intersektionaalisesta näkökulmasta, sillä erityisesti kelpoisuusdiskurssissa oli huomattavissa erilainen suhtautuminen vammaisten ja vammattomien naisten reproduktio-oikeuksiin ja valinnanvapauteen.

Lähdeluettelo

Addlakha, Renu & Price, Janet & Heidari, Shirin (2017) Disability and sexuality: claiming sexual and reproductive rights. *Reproductive Health Matters*, 25(50), 4–9.

<https://doi.org/10.1080/09688080.2017.1336375>

Baum, Frances (1983) Orientations Towards Voluntary Childlessness. *Journal of Biosocial Science*, 15(2), 153–164. <https://doi.org/10.1017/S0021932000014449>

Beauvoir, Simone de (1949, suom. 2009) Toinen sukupuoli 1 Tosiasiat ja myytit ja Toinen sukupuoli 2 Eletty kokemus. Suomentaneet Koskinen, Iina & Lukkari, Hanna & Ruonakoski, Erika.

Bergenheim, Sophy, & Klockar Linder, My (2020) Pursuing pronatalism: non-governmental organisations and population and family policy in Sweden and Finland, 1940s-1950s. *The History of the Family*, 25(4), 671–703. <https://doi.org/10.1080/1081602X.2020.1796748>

Butler, Judith (1990) Hankala Sukupuoli. Suomentaneet Pulkkinen, Tuija & Rossi, Leena-Maija

Filippi, Silvia & Yerkes, Mara & Bal, Michelle & Hummel, Bryn & de Wit, John (2022) (Un)deserving of work-life balance? A cross country investigation of people's attitudes towards work-life balance arrangements for parents and childfree employees. *Community, Work & Family*, (ahead-of-print), 1–19. <https://doi.org/10.1080/13668803.2022.2099247>

Gobbi, Paula (2013) A model of voluntary childlessness. *Journal of Population Economics*, 26(3), 963–982. <https://doi.org/10.1007/s00148-012-0457-1>

Gotlib, Anna (2016) But You Would Be the Best Mother[^]: Unwomen, Counterstories, and the Motherhood Mandate. *Bioethical Inquiry* (2016) 13: 327–347 <https://doi.org/10.1007/s11673-016-9699-z>

Helsingin Sanomat (2020) Artikkelien kommentointiohjeet. <https://www.hs.fi/kommentit/art-2000006396703.html> Viitattu 10.11.2023.

Hintz, Elizabeth, & Haywood, Amy (2021) Media Frames of Voluntary Childlessness in the United States from 1989 to 2018. *Sex Roles*, 84(11–12), 747–764. <https://doi.org/10.1007/s11199-020-01197-z>

Hooli, Niku, & Nieminen, Anna-Sofia (2019) Aikuisten perhe: miksi valitsemme lapsettomuuden? Kosmos.

Jokinen, Arja, Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, & Suoninen, Eero (2016) Diskurssianalyysi: teorian, peruskäsitteet ja käyttö. Vastapaino.

Kärkkäinen, Anette (2021) Ei lapsia minulle. Yle <https://www.hs.fi/perhe/art-2000008066527.html>

Maksimainen, Heini (2019) Vauvattomuusbuumi: kun me lakkasimme lisääntymästä. Atena.

Merz, Eva-Maria & Liefbroer, Aart (2012) The Attitude Toward Voluntary Childlessness in Europe: Cultural and Institutional Explanations. *Journal of Marriage and Family*, 74(3), 587–600. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2012.00972.x>

Morell, Carolyn (1994) *Unwomanly conduct: the challenges of intentional childlessness*. Routledge.

Pietikäinen, Sari, & Mäntynen, Anne (2019) Uusi kurssi kohti diskurssia. Vastapaino.

Ronkainen, Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(4), 388–401.

Ross, Loretta, & Solinger, Rickie (2017) *Reproductive justice an introduction*. University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520963207>

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus> (Viitattu 18.10.2023.)

Sorsa, Tiia & Lehtonen, Noora & Rotkirch, Anna (2023) Kuka haluaa lapsia 2020-luvulla? Väestöliiton Perhebarometri 2022.

Szekeres, Hanna & Halperin, Eran & Saguy, Tamar (2023) The mother of violations: Motherhood as the primary expectation of women. *British Journal of Social Psychology*, 62(4), 1875–1896. <https://doi.org/10.1111/bjso.12661>

Szelewa, Dorota (2022) When Family Policy Doesn't Work: Motives and Welfare Attitudes Among Childfree Persons in Poland. *Social Inclusion*, 10(3), 194–205. <https://doi.org/10.17645/si.v10i3.5504>

TENK (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.

Vapaaehtoisesti Lapsettomat ry <https://vapaaehtoisestilapsettomat.fi/etusivu> Viitattu 09.11.2023